

БОЛЕСТТА КАТО ИЗПИТАНИЕ ЗА ДУХОВНО ЗДРАВИТЕ

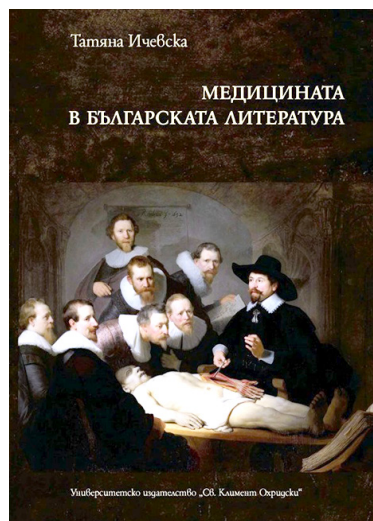
Ичевска, Т. (2019). *Медицината в българската литература*.
София: Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

Радослав Радев

Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“

Книгата на Татяна Ичевска е с тъмна корица, на която е въздействащата репродукция на Рембрандовата картина „Урок по анатомия на д-р Тюлп“ (1632) – трупът на мъртвия е урок за живите. Шест от учениците гледат тялото, а само един – най-отдалеченият, гледа и слуша доктора. Вероятно той е този, който чрез словото на д-р Тюлп си представя живота, а не смъртта. С подобно усещане е и символната ми представа за подхода на авторката – болестта изостря чувствителността ни към живота и ни учи да го ценим.

Книгата е значимо и трудно за организиране научно изследване, тъй като по същество медицинските кодове обхващат цялостния живот на обществото, така че дори и духовно извисени състояния и чувства като любовта могат да се означат като болест. Ето защо е актуална тематиката му – почти всички аспекти имат отношение към съвременното като нравствен, социален и естетически порядък. Някои от проблемно-тематичните ядра в труда, свързани с войната, идеологията, лекаря, проституцията и др., отварят жизненото ни отношение към света, тъй като анализираните образи и сюжети в художествената литература са знакови и за съзнанието на днешния българин. Постановки на Татяна Ичевска като: „Ставащото в болниците отразява както бюрократичните безумия на управляващите, така и постепенното превръщане на лекарите в чиновници, гледащи формално на болестта и смъртта“ (с.426), макар да са казани по конкретен социален и исторически повод, звучат много тревожно,

защото са пределно актуални. Богатата библиография на изследването показва нагласата на авторката да обозре цялостно проблема както теоретически, така и аналитично. Трудността идва не само от широкия времеви диапазон, но и от значимия брой текстове от този период. Най-голямата сполука според мен е, че авторката неизбежно се доверява на медицината, що се отнася до различните болести, но реално надмогва полето на медицината, защото в художествената литература болестта е и образ, т.е. тя е нещо, което е и отвъд себе си. Още повече, когато и лекарят е „човек за себе си“, тогава медицинският проблем се означава като социален и нравствен. За всяко от проблемно-тематичните ядра Ичевска въвежда нов кръг от познания, от изследвания, от художествени текстове, така че единното тяло на книгата добива различни проекции и перспективи.

Самият характер на изследването предполага литературата да се мисли като отворена система, т.е. изследвачката да е по-близо до методологията на междутекстовостта, тъй като естетиката на болестта няма как да бъде премислена и аналитично изведена без подпомагане от медицината, социологията, антропологията, психологията и т.н. Тази методология обаче не е натрапена, тъй като сюжетите и образите в българската литература позволяват вътрешно структуриране спрямо това, което те са. Този подход е значителен успех на Ичевска. При това положение по-слаби от художествена гледна точка текстове влизат в един порядък, който позволява да се види как в литературата се гради даден образ или мотив и става част от възможното им случване в голямата литература. Текст като „Десетдневно царуване. Из българското въстание в 1876 г.“ на Атанас Шопов (с.160 – 163), подложен на критика още от Иван Вазов за естетическа несъстоятелност, става възможен за анализ именно поради въвеждане на определена проблематика – за болния от туберкулоза. В редица обобщаващи конструкции авторката показва как в методологията на работата ѝ самият художествен текст поражда потребност от „отворен“ тип четене, което позволява и типологизирането на явленията. „В „Търновската царица“ – пише тя – човешките болести са противопоставени на политическите, които също уплътняват представата за моралната нечистота в творбата. Ако първите могат да бъдат овладени и дори излекувани със средствата на медицината, то за вторите няма лекарства или лекари, способни да спрат техния ход. Ставащото на Балканите и у нас неслучайно е пречупено през гледната точка на доктор Старирадев – от хронично заболяване балканските раздори бързо се трансформират в прогресираща (и необратима) болест, кулминационна точка на която е войната“ (с.137). Великолепно тълкуване. Впрочем почти след всяко проблемно-тематично ядро Ичевска има такива синтезирани конструкции, плод на философски размисъл.

Книгата на Татяна Ичевска се състои от седем глави.. В първа глава – „Медицина и литература“, много добре е подчертан изводът, че „Посред-

ством болестта, която приемаме като една от конкретизациите на тези сюжети (медицинските – б. м. Р.Р.), в прозаическите текстове се проблематизират обществени йерархии, отношения и парадигми, ценностни скали, същността на отделната личност и нейната (извън)положеност в света“ (с.50). Авторката основателно обръща внимание на гледането и ролята на словото при лечението, като се опира на известни авторитети. Бих ѝ препоръчал да осмисля гледането като част от лечението не само при лекарите, но и при писателите. Например при Йордан Йовков духовното здраве на героя е означено чрез гледането. След отделната глава Татяна Ичевска включва приложения, което е интересна практика, защото те не са откъснати от основния текст, а са своеобразна информационна и проблемна среда, за да може читателят да уплътни представите си. Това е доста функционален подход – постановките са чисти и ясни, без обяснителност, а чрез приложенията са вложени в друг контекст.

Силната страна на втора глава – „Рожбите на Хипократ“, е, че в нея представата за лекаря, фелдшера, шарлатанина и т.н. се проектира след това в останалите глави. Авторката наслагва виждания за лекаря още от Българското средновековие и Възраждането, но същинските анализи са върху текстове от новата българска литература. Първоначалният сравнителноисторически подход при изграждане представите за лекаря в различните художествени текстове води до възможността да се направи по-плътен и задълбочен анализ на „Търновската царица“ на Емилиян Станев. Много сполучливо подготвяне и отваряне на читателя, тъй като повестта е „положена върху цял сноп важни медицински и обществени проблеми“ (с.139), които се интерпретират и в следващите глави.

Трета глава – „Туберкулозата – литературни проекции“, е удивителна с това, че с тази болест са свързани едни от най-богато изградените образи в българската литература. Достатъчно е да споменем Странджата, Климент Бенков, Илко Кралев и др. Знакова е концепцията, че туберкулозата е своеобразен „лакмус“ за духовните и нравствените качества на героите, както и за „моралната чувствителност на проповедниците на идеята за нуждата от свобода“ (с.155). Изключително силни са текстовете, свързани с туберкулозните героини в прозата. Аз лично съм удивен от проникновението и нещо особено важно – от топлотата на анализа, чрез която Ичевска премисля характера и съдбата на жени като Божана и Елеонора. Не бива да се подминава тази способност на авторката да преживява думите си, без това да пречи на нейната аналитичност и обективност. В болката на туберкулозния по особен начин е видяна българската чувствителност. Без да пресилвам, ще кажа, че това са едни от най-хубавите страници в българското литературознание, пропити с тъга, но облъхнати от съпричастност. Литературоведът се е означил като духовен лекар.

В четвърта глава – „Война и болест“, основателно на Йордан Йовков е отделено специално внимание с оглед на различните послания, които имат разказите му за войната. Сравнението на творчеството му с „Холера“ на Людмил Стоянов е изключително продуктивно. Аз лично съм удовлетворен от начина, по който Ичевска тълкува идеята за братските могили във финала на Йовковите „Земляци“ (с.218), тъй като тя е удивителна форма на хуманизъм в представите на писателя. Поздравление за автора, че е извадила от лекото забвение романа на Константин Петканов „Морава звезда кървава“ – може би точно в контекста на войната може да се изведе най-добре неговата същност. Особено функционален е съпоставителният подход при анализа на текстовете на Йордан Йовков, Людмил Стоянов, Георги Райчев, Емилиян Станев и др., но съпоставка, която не работи на принципа „тук е така и там е така“, а с ясен стремеж да се изведе философската, психологическата и духовната същност на човека, обременен от войната.

Различен е подходът към болестта в пета глава – „Любов и болест“, при условие че проституцията и венерическите болести са били винаги деликатна тема. Поради това Татяна Ичевска е предпочела по-дългото обговаряне на проблема, извеждайки го от обществените и социалните условия в България, като подчертава заслугата на сп. „Философски преглед“ и неговия редактор Д. Михалчев за открояване същността на проституцията и положението на жената у нас (с.322 – 332). Намирам за сполучливо това отваряне на премълчаванията в българската литература. Макар да коментира подхода на Димитър Димов, когато описва болестта на Мария от „Тютюн“, да не я назовава, а да уточни само симптомите, авторката не влиза в дълбочина на един радикален проблем – след като е създал творбата си, какво трябва и какво не трябва да казва авторът за нея. Не убива ли писателят романа си, когато в обсъжданията изрича името на болестта, след като го скрива в текста си? Чрез етиката на анализа си (с.341 – 345) Ичевска щади писателя, но ясно е, че той допуска една нелепост. Що се отнася до любовта като болест и лудост, съм изненадан, че българската проза не е отишла много далеч от идеята за „карасевда“ в романа „Под игото“ на Иван Вазов.

Шеста глава – „Хигиена и здраве“, по своята дълбочина показва колко дълго време Ичевска е премисляла проблематиката – сериозни проучвания, интригуващи концепции, текстове, които досега оставаха встрани от интерпретаторските намерения. Струва ми се, че рецензията на Захари Стоянов за актуалната българска действителност би следвало да бъде съотнесена към разбирането на Димитър Талев за чистотата в романа „Железният светилник“, тъй като предложената от Зах. Стоянов натура не обяснява всичко. Слушал съм доклада за банята на една от литературните конференции в Арбанаси и затова мога да кажа, че тази книга е вече пренесена в умовете на много читатели.

Седма глава – „Аптеката на българската литература“, е удачна за завършване на труда, тъй като самото мислене и подходът на Ичевска е да погледне на болестите оздравително, така че в перспективата духовно и физическо здраве да се самопостигнат. Независимо от разбирането, че изследователското осмисляне на аптеката е само „екскурс“, тъй като според авторката е встрани от рамките на изследователската ѝ територия (с.453), то двойствената роля на лекарството – като връщане към живота и като отвеждане към смъртта, е проследена с ценни наблюдения и анализи.

Тази книга за болестите е написана от един здравомислещ човек, затова медицината, погледната чрез литературата като идея за човека, е означена като духовната аптека на българина, в която словото е капката надежда във всяко лекарство. Затова тя не се чете като рецепта, нито като диагноза, думите в нея са като слънчев път по тялото на река – реалност и илюзия се смесват, за да не се изгуби перспективата.

THE DISEASE AS A TEST FOR SPIRITUALLY HEALTHY ONES

Ichevska, T. (2019). *Meditinata v balgarskata literatura*. Sofia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Ohridski“

✉ **Prof. Dr. Radoslav Radev**
University of Veliko Tarnovo
Veliko Tarnovo, Bulgaria
E-mail: radev_bg@abv.bg